

Veljko Rus

MED ANTIKOMUNIZMOM IN POSTSOCIALIZMOM (FDV knjižna zbirka: Teorija in praksa 1992)

Izredna družbena dinamika v zadnjih letih nedvomno zahteva hitre reflekse. Avtor knjige "Med antikomunizmom in postsocializmom" Veljko Rus tudi v tej "kategoriji" sodi v sam vrh. Njegove interpretacije skoncentrirane slovenske družbene zgodovine in odzivi nanjo so prihajali med bralce s hitrostjo časopisnih rotacijskih strojev, ali pa celo z elektronsko hitrostjo ustreznih medijev. Rusova interpretacija je tako bliskovita, da včasih ustvarja celo vtis provokacije. Najbolj značilen tovrstni primer je npr. njegov nastop na nacionalni televiziji, ko je še pred koncem desetdnevne slovenske vojne opozoril, da v modernih družbah stalno potekata komplementarna procesa diferenciacije in integracije in da je zato treba tudi v trenutkih zmagovalne odcepitve upoštevati nujnost nasprotnosmernih integrativnih procesov.

Ažurnost interpretacije je premosorazmerna z vplivom na dogajanje in V. Rus je nedvomno avtor, ki se tega močno zaveda. Zaradi tega noče zgolj opazovati oz. se zadovoljiti z naključnimi publicističnimi posegi, temveč hoče delovati v trenutku, ko interpretacija lahko še doseže spremembo v toku dogodkov. Poznejša objava takšnih hitrih interpretativnih posegov pa je dokaj tvegana odločitev, ker pač omogoča poznejše, "post festum" preverjanje ustreznosti sprotnih in zaradi tega tudi tveganih interpretacij. Rusova knjiga dobro opravi tudi ta test. Z izjemo večina zapisov je - razen nekaterih, ki so nastali z namenom vplivati na najbolj aktualne politične razmere - še vedno zelo relevantna. To nedvomno dokazuje globino interpretacije, prav tako pa tudi to, da je govora o zadevah, ki jih ni mogoče razrešiti prek noči, saj gre za dolgotrajne procese, ki bodo nedvomno tudi trajno zaznamovali ustroj družbe na Slovenskem.

Besedilo je razdeljeno v štiri poglavja. Prvo z naslovom "Med reformo in revolucijo" prinaša izrazito aktualno politično motivirane zapise, ki jih pozorni spremljevalci Rusovega publiciranja že poznajo iz sprotnih objav v "političnem tisku". Drugo poglavje "Lastninjenje in soupravljanje" obravnava nedvomno osrednjo temo postsocializma, nič manj pomembno pa ni tretje poglavje "Socializirana družba". V njem Rus razpravlja o možnostih uvajanja nekaterih inovativnih konceptov v t.i. "družbene dejavnosti". V zadnjem, četrtem poglavju je govora o dolgoročno razvojno nedvomno osrednji "družbeni dejavnosti" - "Izobraževanju kot zasebni in javni dobrini".

V knjigi so torej objavljena besedila, ki obravnavajo "epohalne" premike zadnjih let, o katerih pa avtor govori brez moteče zanesenosti oz. patetike, vendar pa nikakor ne suhoparno strokovno, temveč na način, ki pritegne tudi "laične" bralce. Ta stilistična kvaliteta je zelo pomembna prav zaradi tega, ker je bil očiten avtorjev namen v politično javnost prenesti spoznanja strokovne javnosti. Avtorsko prevajanje strokovnosti v poljudnejšo publicistiko pa je po mojem mnenju najboljša metoda operacionalizacije strokovnih spoznanj. Na ta način poteka nujno potrebna sistemska interpenetracija, zato je seveda tovrstno publicistično angažiranje sistemsko oz. "družbeno koristno delovanje", še zlasti pomembno v prehodnih obdobjih, ko so konsistentne interpretacije kompleksnega družbenega dogajanja zelo redke in temu ustrezno zaželeno.

Kljub veliki raznovrstnosti objavljenih tekstov je mogoče z lahkoto razpoznati temeljno avtorjevo vodilo - poizkušati prepričati "ponavljanje zgodovine" oz. omogočiti slovenski postsocialistični družbi boljšo startno pozicijo. Rusova analiza "preteklosti in

sedanjosti" je torej usmerjena v produktivni eklekticizem, ki poizkuša selektivno prečesati dediščino prejšnjega "prehodnega" obdobja zato, da bi aktualno "prehodno" obdobje ne obviselo v praznem prostoru vsesplošne antikomunistične vehemence tistih, ki družbenih institucij niso sposobni presojeti drugače kot s preprosto binarno ideološko črno-belo selektivnostjo.

V tej optiki razpravlja Rus tudi o postsocialističnih "tabujskih" temah. Ko pretresa neekonomske vidike lastništva, zlasti poudari Tawneyjevo tezo, da lahko ista oblika lastnine opravlja različne družbene funkcije. S tega vidika razpravlja tudi o utopistični družbeni lastnini. Razpravo o soupravljanju, kot zelo pomembni inovaciji modernih (nesocialističnih) sistemov, poveže z nam tako znanim in vendar iz družbene zavesti že izbrisanim samoupravljanjem celo o takšnih institucijah, kot so bili SIS-i, je govora, in tudi K. Marx je zastopan na več mestih. Skratka, način je neobremenjen in za mnoge previdne "novodobne pravoverneže" verjetno kar nekam "sumljivo pluralističen".

Pomembna kakovost besedila oz. prijema pa je tudi stalna kritičnost do tako imenovanih magičnih besed (Evropa, privatizacija), ki so tako lepljive, da čisto ideološke opredelitve preskakujejo tudi v "resnejša" besedila. Po Rusu se to dogaja predvsem zaradi tega, ker je razmišljanje še vedno najpogosteje obrnjeno h kritiki preteklosti in predvidevanju bodočnosti, manj pa k osmišljanju sedanjosti. Beg pred sedanjostjo je posledica prevladovanja eshatoloških, boljševističnih in katoliških vzorcev mišljenja in pomanjkanja pragmatičnega protestantskega občuta za dejavno mišljenje oz. soustvarjanje sedanjosti. V ta kontekst spadajo tudi pogoste negativne definicije, ki so prav tako posledica premajhne usmerjenosti v sedanjost oz. nesposobnosti pozitivne opredelitve. Uporaba predpone "anti" je resnično znak nemoči oz. nesposobnosti zapolniti prostor, ki je nastal pri nenadnem sesutju socializma. Na tej točki ponuja Rus manj agitatorsko oz. bolj nevtralnno predpono "post", kar je nedvomno sprejemljiva rešitev. Čeprav tudi govorjenje o postkomunizmu, postindustrializmu, postmodernizmu izhaja iz negativne opredelitve oz. iz predpostavke nekega konca, pa takšna nevtralistična poza ustvarja ugodno ozračje za neobremenjene kombinacije preteklosti in prihodnosti v sedanjosti.

Tovrstna neobremenjenost je najbolj očitna v poglavju o lastninjenju in soupravljanju, kjer je govora o neekonomskih funkcijah lastništva, tj. o temah, ki so v aktualnih razpravah absolutno na obrobju, čeprav je popolnoma jasno, da teh vprašanj ni mogoče obravnavati zgolj znotraj enega, tj. gospodarskega podsistema. Rus ne privoli v takšna poenostavljanja, vendar pa ostaja odprto vprašanje, ali njegovo prizadevanje za razširitev tovrstnih razprav sploh lahko rodi sadove. Zdi se, da so splošne razmere zelo naklonjene poenostavitvam, kar dokazuje tudi presenetljivo nenadno sprejetje privatizacijskega zakona. Očitno je, da je tudi "refolucija" (po Rusu vmesna varianta med revolucijo in evolucijo) že dosegla tako visoko stopnjo kompleksnosti, da so tudi morebitne izboljšave, ki pa predpostavljajo nadaljnjo povečevanje kompleksnosti družbenih sistemov, razumljene predvsem kot motnja. Zaradi tega se zdi, da bi med zelo različnimi temami in nivoji obravnave prav to področje zaslužilo vidnejše mesto v knjigi. Prav nobenega dvoma namreč ni, da je ta tema ključna za razplet intenzivnih procesov v prostoru med antikomunizmom in postsocializmom.

V tem, priznati je treba, zaposnelem sestavku o Rusovi knjigi, ni mogoče spregovoriti o vseh zelo različnih temah, ki jih prinaša. Zlasti prvi del, ki ga sestavljajo izrazito politično angažirani teksti, zajema vse temeljne dileme postsocialistične Slovenije. Ker so ta besedila nastajala kot sprotno, večkrat polemično odzivanje na politične razprave, včasih pogrešamo podrobnejšo razdelavo posameznih vprašanj. Tako

npr. Rus kritizira govorjenje o nujnosti odpiranja slovenske družbe, ki se največkrat ustavi zgolj pri ugotovitvi, da "moramo v Evropo". Razpravljanje o tem ključnem vprašanju se zdi Rusu absolutno nezadostno, zato poudarja potrebo po razdelavi strategije mednarodnega povezovanja, ki naj bi preseгло sodelovanje na državni ravni, tako da bi razvili neposredno sodelovanje različnih družbenih institucij. To, za slovensko družbo nedvomno bistveno vprašanje, pa bi tudi v tej knjigi zaslužilo večjo pozornost.

Podobna ugotovitev velja za nadvse relevantno tezo, namreč, da večstrankarstvo ne odpravlja monopola političnega podsistema nad drugimi podsistemi. Zdi se, da se prav tu skriva eden najusodnejših postsocialističnih nesporazumov, in prav nanj opozarja avtor. Zanašanje na to, da je zgolj politični podsistem usposobljen za reševanje kompleksne problematike modernih družb, lahko povzroči zanemarjanje nepolitičnega družbenega delovanja znotraj t.i. civilne sfere. Rus zaradi tega poudari nujnost operativnega zavarovanja individualnih človekovih pravic, saj šele to ustvarja pogoje za nastajanje modernih decentričnih sistemov oz. temeljev za liberalno demokratično družbo. V tem kontekstu se mu zapiše tudi na prvi pogled ostra kritika "abstraktnega nepolitičnega humanizma", ki da ni bil sposoben instrumentalno izraziti človekovih pravic, zaradi česar so bile v njegovem imenu zagrešene tudi zelo hude kršitve človekovih pravic. Tudi to je nedvomno tema, ki bi jo bilo treba podrobneje obdelati. Zdi se mi namreč, da lahko - razen v precej ozkih strokovnih krogih - govorjenje o "zaviralni vlogi humanizma" povzroči precejšnje nesporazume.

Kot sem omenil že na začetku, knjiga ni namenjena zgolj strokovnim krogom, ampak je njen namen "posredovanje" med stroko in prizadeto javnostjo. Zaradi tega so v knjigi tudi nekateri sestavki, ki bi jih sicer težko uvrstili med strogo strokovne. Predvsem je opazna različna raven teoretske podlage. Nekateri teksti so izrazito aktualistični, motivirani celo z dnevno politiko, zaradi česar se jim že pozna časovna razdalja, drugi pa so bolj teoretski oz. dolgoročni. Te narave besedila avtor sicer ne skriva, nasprotno, v uvodnem napotilu bralcu nanj prav posebej opozori.

Opozoriti velja tudi na nekoliko presenetljiv, vendar sugestibilen avtorjev optimizem, ko piše o postmodernih komponentah slovenske družbe. Čeprav se te teze opirajo na nekatere empirične rezultate, se mi zdi, da je tovrstno razpravljanje bolj posledica pozitivnega "wishfull thinking" sindroma, kot pa rezultat realne analize stanja. Podobno bi lahko ocenili avtorjevo večkratno primerjanje Slovenije s skandinavskimi deželami, pa tudi sorazmerno skromno obravnavo poudarjenih nacionalističnih dimenzij aktualnega družbenega dogajanja; to bi zelo hitro privedlo tudi do povsem evidentnih tradicionalističnih, tj. predmodernih elementov postsocialističnega stanja na Slovenskem. Končno, Rusov publicistični angažma je mogoče razumeti prav kot temeljito in sprotno odzivanje na odkriti ali prikriti tradicionalizem, ki ga artikulirajo tisti politični protagonisti, ki so največkrat cilj njegove kritike.

Knjiga "Med antikomunizmom in postsocializmom" je torej dokument angažiranega družboslovca, ki poizkuša s svojimi intervencijami ostati hkrati "zunaj in znotraj" dogajanja. Ta nedvomno zelo težavna pozicija uspeva zelo redkim. Bolj pogoste modalitete so cinizem ali pa distanciranje od nemalokrat prav burlesknih dogodkov. Zaradi tega te knjige ni mogoče presojati zgolj s strokovnimi merili. Obravnavati jo je treba v kontekstu razmer, ki so jo oblikovale in ki jih je oblikovala oz. jih oblikuje. Prav ta dvojnost, tako značilna za aktualna družboslovna besedila, je v tem primeru zelo očitna in je nedvomno ena glavnih značilnosti tega besedila.

Drago Kos